

УДК 327.39

Віктор ПЕТРИНКО
(Ужгород)**СПІРНІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ І РУМУНІЇ)**

Ситуація, що склалася на початку 90-х рр. ХХ ст. з ліквідацією військового Варшавського договору, Ради економічної взаємодопомоги соціалістичних країн, розпадом Радянського Союзу та загалом соціалістичного табору, стала загрозою для всієї системи міжнародних договорів про стабільність і непорушність кордонів та територій в Європі, що була сформована в період Потсдамської геополітичної епохи. З'явилася потенційна можливість одних, «старих», держав висувати певні геополітичні, територіальні претензії іншим, «новим», державам, які утворились на теренах колишнього СРСР.

Безперечно, що створення незалежної України суттєво змінило розклад геополітичних інтересів і намірів великих держав (наприклад, США і Росії) та територіально-політичну ситуацію у Центральній і Східній Європі. Поява нової, п'ятдесяти двох (на 1991 р.) мільйонної, держави, без якоїсь визначеної стратегії розвитку, безперечно спричинило певну стурбованість і настороженість, неоднозначну реакцію як близького, так і далекого оточення України. У деяких міжнародних колах виникло побоювання від невизначеності державно-політичних взаємин і можливої дестабілізації усього регіону. Водночас впливові політичні осередки сусідніх держав уважно стежили за становленням молодого держави, не приховуючи намірів взяти участь у її розподілі у випадку дезінтеграції України та готуючи цього різні історико-політичні аргументи.

Однак політичною владою новоутвореної країни ще в засадничих державних документах, як Декларація про державний суверенітет України (1990 р.), Акт проголошення незалежності України (1991 р.), Основні напрями зовнішньої політики України (1993 р.), Концепція національної безпеки України (1993 р.) та Конституція України (1996 р.), було однозначно заявлено, що Україна як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах і є цілісною та недоторканою. Це по суті є визнанням українською державою принципу непорушності кордонів у Європі, встановлених після Другої світової війни, відсутності у неї територіальних претензій до своїх сусідів та проведення зовнішньої політики на засадах рівноправності й добросусідства. У зв'язку з цим становлення і розвиток політичної системи України, утвердження її державності у межах власної території на засадах загальноновизнаних міжнародних норм не могло аж ніяк загрожувати ні європейському, а тим більше світовому співтовариству. Більше того, поява незалежної України на європейській політичній карті, як

вважають деякі геополітики, покращило безпеку її сусідніх держав – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Туреччини. Так, американський політолог, геостратег Збігнев Бжезінський надзвичайно високо оцінює появу Української держави порівнюючи цей факт як третю за своєю історичною значимістю подію у ХХ ст.. після розвалу Австро-Угорської імперії і розколу світу на антагоністичні геополітичні системи після Другої світової війни (капіталістичний Захід і соціалістичний Схід) [4, с. 6]. Крім того, у сучасних геополітичних реаліях світової політики американський вчений відводить Україні роль принципово важливого геополітичного центру й осі Східної Європи [1, с.41, 46; 6, с. 268-282]. Слід відзначити також, що рішучість України зберегти свою незалежність була підтримана ззовні, хоча США і Німеччина не відразу оцінили геополітичну доцільність існування Української держави. Але на середину 90-х років ХХ ст. і Вашингтон, і Берлін зрозуміли важливість незалежної України та стали опорою Києва в його ідентифікації і міжнародній діяльності. Важливість України для європейського і світового співтовариства підтверджена рядом висловлювань військових та політиків. Так, на думку командувача об'єднаними силами НАТО в Атлантиці генерала В.Кернана Україна «є важливою стратегічною державою і може стати магнітом, який зведе до купи Східну і Західну Європу»[5, с. 104]. У липні 1996 року американський секретар оборони заявив, що «вага України як незалежної країни для безпеки і стабільності в усій Європі є неоціненною», а у вересні того ж року німецький канцлер Гельмут Коль сказав, що «вже ніхто не може загрожувати міцній позиції України в Європі... Ніхто вже не зможе ставити під сумнів незалежність і територіальну цілісність України» [1, с. 113]. Таким чином, впродовж 90-х років ХХ ст. в Європі та передових країнах світу формувалось і поглиблювалось розуміння того, що лише створення власної держави одного з найбільших європейських народів, який довгий період історії був позбавлений державно-політичних прав, робить політичну конструкцію Центрально-Східної Європи органічною, логічною і завершеною. Оскільки в регіоні кожен численний автохтонний етнос, що формувався і сотні років проживає на власній території, має свою національну державу. Однак взаємини України з сусідніми державами мають нині не тільки партнерський характер, але й носять певний потенціал територіально-політичної конфліктності, що характеризується політичною невизначеністю ряду відрізків державного кордону України з її східною сусідкою та етнічно-просторовим фактором з Румунією.

З приходом до влади в Румунії демократичних сил у грудні 1989 р. та проголошенням незалежності України в 1991 р. перед румунським парламентом, урядом, політичними партіями і громадськими організаціями постало питання формування нової стратегії румунсько-українських відносин.

8 січня 1992 р. Румунія визнала незалежну Україну, а 1 лютого 1992 р. встановила дипломатичні відносини з нею. На думку міністра закордонних справ Румунії Т.Мелешкану, «Україна – найважливіший сусід Румунії з політичної, економічної точок зору», а в інтерв'ю газеті «Роминул» наголосив, що Україна «є найбільшою країною, з якою межує Румунія, є дуже важливим ринком для нашої країни і, не в останню чергу, є країною, в якій проживає румунська національна меншина, є країною, до якої включені території, які були складовою частиною румунської національної держави» [9]. Виходячи з цього, відносини Румунії з Україною мають «пріоритетний характер». Однак така «пріоритетність» носить подвійний зміст. З одного боку, високий посадовець констатує про широке поле співробітництва Румунії з Україною, від політики й економіки аж до національно-культурних відносин, а з іншого – в інтерв'ю простежується прихований натяк на неправомірність входження ряду територій до України, де проживає частково румунське населення в прикордонній смузі. Такі заяви, на наш погляд, є провокаційними й екстремістськими та привносять деструктивний елемент у добросусідські, румунсько-українські, відносини, що, в кінцевому рахунку, може позначитись на взаєминах двох держав.

Сучасна дійсність, на жаль, показує, що посткомуністичні трансформації румунського суспільства та румунської влади (заяви навіть президента країни Траяна Басеску щодо територіальних претензій на адресу України) не призвели до одужання від націоналістичної нетолерантності й експансіоністської риторики. Це виявляється у висуванні територіальних претензій до України радикальними політичними силами сусідньої держави, що вбачають у цьому дієвий чинник у боротьбі за політичну владу. З цього приводу слід зазначити, що в Україні жодна радикальна чи націоналістична партія не висуває якихось територіальних

претензій до Румунії, навіть у період передвиборчих баталій за владу. Це засвідчує про високий рівень політичної культури, миролюбності і толерантності українського суспільства по відношенню до своїх сусідів.

Однак нормальному розвитку міждержавних відносин перешкоджає активна двозначна політика офіційного Бухареста з деяких питань політичної історії і передусім проблема спірних територій або, за геополітичною класифікацією, перехресних полів. Це простір, на який претендують кілька суміжних держав, за визначенням російського геополітика К.В.Плешакова [8, с. 32-34; 6, с. 31-32; 2, с. 17]. Таким перехресним полем, на яке висуває свої претензії Бухарест до України є легітимність національно-територіальної належності Північної Буковини, Герцаївського краю, колишніх Хотинського, Акерманського, Ізмайльського повітів Бессарабії. Але у зв'язку з цим виникає запитання чи може Україна у відповідь, як протидію зазіханням Румунії, поставити під сумнів легітимність формування румунської території? Так, може. Досить тільки поглянути на кордон Румунії з Україною в Закарпатській області. У період входження Закарпаття (або Підкарпатської Русі) після Першої світової війни до Чехо-Словаччини за Сен-Жерменським договором (вересень 1919 р.), кордон з Румунією у Верхньому Потиссі проходив по Вулканічному хребту, що на лівому березі річки Тиса. Коли ж Закарпаття ввійшло до складу Радянської України кордон проліг вже не по гірському хребту, а по руслу Тиси. Таким чином, певна частина (за площею 0,7 тис. км кв.) території лівобережжя р.Тиса (колись єдиного Марамороського комітату з центром у м.Сігет-Марамороський), що заселена була у більшості представниками українського етносу, відійшла з певних причин до Румунії. У тому, що це століттями були землі українців засвідчують не тільки наявність самого українського населення, але й топоніміка та назви населених пунктів, які в період комуністичної Румунії перекладались на румунську мову або ж взагалі отримували нові, румунізовані, назви. У той же час, історичні факти та сучасна дійсність засвідчують, що у цьому регіоні є суцільні українські чи змішані (українсько-румунські) села. Українці Марамороського повіту за мовою, культурно-національними традиціями, звичаями і менталітетом близькі до українців прилеглих районів Закарпатської області України – Рахівського, Тячівського, Хуського. Згідно з даними румунського перепису 29 грудня 1930 р., на Мараморощині налічувалося 26 тис. чол., у тому числі 17 тис. (65,4 %) українців, 6 тис. (23,1 %) євреїв, 3 тис. (11,5 %) представників інших національностей, переважно румунів і угорців. Як бачимо більше половини населення це – українці. Надалі чисельність Мараморощини зросла, але змінився його національно-етнічний склад. За оцінками, тут на суцільних і мішаних українських на початок 90-х років ХХ ст. проживало 60-100 тис. українців. Значно зросла частка румунів, скоротилася питома вага євреїв [3, с. 156-157].

У повоєнні роки на Мараморощині працювали українські школи, у тому числі ліцеї, спеціальні середні, зокрема педагогічні училища. З початком 60-х років ХХ ст. усі українські школи були закриті. Українська мова у більшості випадків збереглася на родинно-побутовому рівні. Це засвідчує, що комуно-тоталітарний режим Ніколау Чаушеску у питанні національної політики проводив курс на асиміляцію національних меншин, у тому числі й українців. Лише після Грудневої революції (1989р.) національно-культурне життя українців відроджується.

Крім того, українські етнічні землі є також і в інших регіонах Румунії. Це, як відомо, українська частина Південної Буковини, територія, розташована на південь від Українських Карпат, що є продовженням Гуцульщини. Українці розпорошені також у Нижній Придунайщині, скупчено живуть у Банаті, що на заході Румунії. Та обставина, що Північна Буковина певний час була окупована Румунією, ще не дає останній підстав для територіальних претензій до України. «Скоріше, – як зазначає український вчений-етнолог Ф.Д.Заставний у монографії «Українські етнічні землі», – навпаки, повинна йти мова про відшкодування, в тому числі і за окупацію так званої Трансїстрії, загарбаної фашистською Румунією, під час Другої світової війни» [3, с. 23].

Як відомо, Буковина складається з двох частин, перша – Північна Буковина, що входить до України як чернівецька область (раніше крім Хотинського повіту, який входив до складу Бессарабії), де проживає у переважній більшості українське населення, та друга частина – Південна Буковина, яка розташована в межах Сучавського повіту Румунії, де переважає румунський етнос. Слід нагадати екстремістсько налаштованим румунським політикам, що у минулому вся ця територія (Буковина), румунська Молдавія і Бессарабія (нині держава

Молдова) входили до складу українського Галицько-Волинського князівства (XII – перша половина XIV ст.), а ще раніше місцем розселення слов'янських племен білих хорват (верхів'я річок Прут і Серет, тобто Північна і Південна Буковина) і тиверців (між річками Прут і Дністер). У середині XII ст. у південній частині межиріччя Серету і Прута існувало удільне галицьке князівство – Берладь (нині румунське місто Бирлад), а в XIII – XIV ст. були засновані такі міста Галицько-Волинського князівства як Черн (Чернівці), Серет (Сірет), Сочава (Сучава), Яський Торг (Ясси), Романів Торг (Романів), Текуча (Текуч), Малий Галич (Галац). У XIV ст. на землях Буковини існувала слов'янська Шипинська земля.

Повертаючись до сучасності зазначимо, що межа між Північною і Південною Буковиною проходить по державному кордону України та Румунії. У Північній Буковині переважає українське населення. За даними перепису 1989 р. (останнього за часів СРСР), все населення Чернівецької області становило 940,8 тис. чол., з яких на українців припадало 666,1 тис., румунів – 100,3 тис., молдаван – 84,5 тис., росіян – 63,1 тис., євреїв – 16,5 тис. [3, с. 134]. Отже, за національним складом Північна Буковина у переважній більшості є українською. Навіть якщо кількість румунського і молдавського населення (романська мовна група) об'єднати то це буде становити лише 184,8 тис. чол., що також є меншістю. У свою чергу, якщо об'єднати кількість українців і росіян Чернівецьчини, тобто представників слов'ян, то це буде складати – 729,2 тис. чол. Тому можемо з упевненістю стверджувати, що Північна Буковина є землею слов'янською і зокрема землею українського народу. У зв'язку з цим будь-які геополітичні претензії Румунії на цю територію не є легітимними ні історично, ні демографічно. Через це Північна Буковина, виходячи з геополітичної класифікації, є не перехресним, а тотальним полем, тобто безперервним простором, який знаходиться під контролем національної спільності, зокрема української.

У цілому, надалі не заглиблюючись у дискусії про територіальні претензії щодо України, можемо вказати і на необхідність однозначного підходу і до сучасних західних земель Румунії, які, як відомо, входили до Угорщини (Семигороддя) і де проживало та проживає угорське населення. Так може ці землі слід передати Угорщині? Народна мудрість говорить, що у гонитві за малим, можна втратити велике. Перефразовуючи це, висловлюючи сумнівні територіальні претензії Румунії до України, потрібно бути готовому тоді поступитись великим – Трансільванією, яка раніше входила до складу Угорського королівства, а потім до Австро-Угорської імперії.

Підсумовуючи статтю, позиція автора щодо спірних територій між Україною і Румунією є однозначною і непорушною. Виходячи з базового принципу міжнародної політики – мирного співіснування держав та принципу незмінності повоєнних європейських кордонів, є всі об'єктивні передумови для результативної добросусідської співпраці між Україною і Румунією на основі підписаного в 1997 р. Договору про дружбу та співпрацю між країнами. І хоча Румунія нині входить до Європейського Союзу, головним завданням для неї та України і надалі залишається покращення життя громадян, їх благополуччя, у тому числі національних меншин (українців у Румунії та румун в Україні), а не конфронтація міждержавних відносин навколо невеликих спірних територій, які в геополітичному плані вирішального значення не відіграють.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський. – Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236с.
2. Вегеш М. Геополітика в іменах / Микола Вегеш. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – 216с.
3. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі / Ф.Д.Заставний. – Львів: Світ, 1993. – 176с.
4. Збігнев Бжезінський о внешнеполитических задачах новой администрации США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rodon.org/polit-081125140618>.
5. Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика / В.В.Мадіссон, В.А.Шахов. – К.: Либідь, 2003. – 176с.
6. Нартов Н.А. Геополітика / Н.А.Нартов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. – 439с.
7. Петрінко В. Україна в геополітичних дослідженнях З.Бжезінського / Віктор Петрінко // Сучасна українська політика. – К.: Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. – Вип. 24. – С. 268-282.
8. Плешаков К.В. Геополітика в свете глобальных перемен / К.В.Плешаков // Международная жизнь. – 1994. – №10. – С. 32-34.

9. Українсько-румунські відносини на сучасному етапі. Проблеми та перспективи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [kimo.unive.kiev.ua/zpu/58/ htm](http://kimo.unive.kiev.ua/zpu/58/htm).

АНОТАЦІЯ

Петрінко В. СПІРНІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ)

У статті розглядається проблема спірних територій між Україною і Румунією, дається аналіз претензій румунської влади щодо українських прикордонних регіонів на основі політико-історичних і демографічних факторів.

Ключові слова: геополітичні інтереси, геополітична нестабільність, Україна, Румунія.

SUMMARY

Petrinko V. DEBATABLE GROUNDS AS A FACTOR OF GEOPOLITICAL UNSTABILITY AT THE END OF THE XX TH THE BEGINNING OF THE XXI ST CENTURIES(ON THE EXAMPLE OF UKRAINE AND RUMANIA)

The article deals with the problem of the debatable grounds between Ukraine and Rumania. It gives the analysis of Rumanian government's pretensions as to the Ukrainian border regions on the base of politically-historical and demographical factors.

Keywords: geopolitical interests, geopolitical instability, Ukraine, Romania.